

NATO, partnerstvo za mir — položaj i perspektive zemalja istočne i jugoistočne Europe

SINIŠA TATALOVIĆ*

Sažetak

Za četrdeset pet godina postojanja NATO je doživio značajnu evoluciju. Ona se odigravala, kako pod utjecajem promjena koje su se dešavale unutar samog Saveza povećanjem broja država članica, promjenama u njima i njihovim međusobnim odnosima, tako i utjecajem vanjskih činitelja kroz kretanja u međunarodnim odnosima uopće i posebno u suprotnom bloku. Završetak hladnog rata i raspad Varšavskog ugovora početkom devedesetih godina, stavili su NATO pred nove izazove, posebno u odnosu na zemlje istočne i jugoistočne Europe, te Rusiju. Usvajanje dokumenta "Partnerstvo za mir" početkom 1994. godine, kao platforme za odnose sa zemljama "nove demokracije", te njegovo potpisivanje od strane 26 zemalja, značilo je prihvaćanje konceptijskog dokumenta europske sigurnosti na pragu 21. stoljeća. Tim dokumentom se demokratskim državama izvan NATO-a daju mogućnosti suradnje s njegovim političkim i vojnim tijelima i otvaraju perspektive za primitak u punopravno članstvo.

Prema redovnim kriterijima, Hrvatska i Bosna i Hercegovina mogu računati na ulazak u "Partnerstvo za mir" tek nakon što riješe probleme unutarnjih sukoba i sporove sa susjedima, i to političkim sredstvima. Međutim, ovisno o daljnjem razvoju događaja u istočnoj i jugoistočnoj Europi, moguće je uvođenje Hrvatske u "Partnerstvo za mir" ubrzanim režimom.

Ne postoji jedinstveno mišljenje o mjestu, ulozi i utjecaju NATO saveza u suvremenim međunarodnim odnosima, kao što ni za međunarodne činitelje ne postoji manje složenosti, manjeg značaja i ograničenijeg utjecaja u međunarodnoj zajednici. O NATO savezu u međunarodnim odnosima danas postoje različita mišljenja. Jedni promišljaju NATO kao progresivni vojno-politički savez s osnovnom zadaćom da osigura mir, slobodu i državnu neovisnost, te sposobnost djelovanja na međunarodnom planu svim demokratskim državama. To uključuje i njegovo postupno širenje na nove zemlje u istočnoj i jugoistočnoj Europi. Takvo mišljenje podupire Njemačka i posebno njezin ministar obrane Volker Rühle, koji zastupa tezu da je stupanj dostignute demokratizacije u tim zemljama valjan razlog za njihovo primanje jer "ako Zapad ne izveze stabilnost, uvest će nestabilnost". Slično mišljenje zastupaju i američke istraživačke Rand korporacije, dokazujući da "NATO mora iskoračiti izvan definiranih regionalnih okvira ili od njega neće biti ništa". Ovakve stavove dijele i oni koji smatraju da "opasnost ne dolazi od Rusa, već od regionalnih ratova poput onog u Bosni i

* Siniša Tatalović, asistent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu i istraživač na projektu Suvremeni obrambeni sustavi.

Hercegovini ili u Zakavkazju".¹ Drugi nisu skloni brzim promjenama u organizaciji, zadacima i broju članova NATO-a, pravdajući to kao mjeru izbjegavanja izazivanja ekstremnih snaga u Rusiji. To su ponajprije Sjedinjene Američke Države, Francuska i Velika Britanija, koje nude suradnju s državama istočne i jugoistočne Europe kroz "Partnerstvo za mir" (Partnership for Peace) kao postupni put do njihovog uključivanja u NATO, nakon što zadovolje utvrđene i vrlo stroge kriterije. Nemali broj je i onih, koji smatraju da je mjesto i uloga NATO-a kao organizacije sve manje primjerena današnjem posthladnoratovskom vremenu i da njegovu ulogu trebaju preuzeti neke druge organizacije, kao na primjer, Organizacija za europsku sigurnost i suradnju ili Zapadnoeuropska unija. Takve stavove zastupa Rusija koja se protivi širenju NATO-a na istočnu i jugoistočnu Europu i zalaže se za jačanje Organizacije za europsku sigurnost i suradnju. Ruskim se stavovima priklanjaju i oni činitelji na Zapadu koji se boje jačanja nacionalističkih snaga u Rusiji. Da bi se sagledala sadašnja pozicija NATO-a u međunarodnim odnosima i perspektive njegova širenja na zemlje istočne i jugoistočne Europe, potrebno je sagledati razloge nastanka Sjevernoatlanskog ugovora, način funkcioniranja NATO-a i njegovu organizaciju.

Sjevernoatlanski ugovor (*North Atlantic Treaty*) potpisan je 4. travnja 1949. godine u Washingtonu, a stupio je na snagu 24. kolovoza iste godine. Ugovor su potpisale Belgija, Kanada, Danska, Francuska, Island, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Portugal, Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija. Broj država je povećan na četrnaest za vrijeme korejskog rata, kada su u suglasnosti s odredbama iz članka 10. Ugovora pristupile Grčka i Turska². Tri godine kasnije, na osnovi Protokola o pristupanju, zaključenog u Parizu 23. listopada 1954., a koji je stupio na snagu 5. svibnja 1955. godine, Ugovor je potpisala i Savezna Republika Njemačka, a Španjolska je postala šesnaesta članica Ugovora 1982. godine.³ Sjevernoatlanski ugovor sadrži preambulu i 14 članaka. U preambuli strane ugovornice ističu želju da svojim narodima osiguraju mir i slobodu, a državama nezavisnost i sposobnost djelovanja na međunarodnom planu, potvrđujući svoju vjeru u ciljeve i načela Povelje Ujedinjenih naroda te riješenost da objedine sve svoje potencijale radi kolektivne obrane i očuvanja mira i sigurnosti. U nastojanju da se ostvare ovi ciljevi, Ugovor predviđa⁴, kao obveze svojih članica: miroljubivo rješavanje međunarodnih sporova i uzdržavanje od prijetnje ili uporabe sile koja nije u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda (članak 1.); razvijanje političke i gospodarske

¹ Prema Vidušić, E., "U NATO ili - novi vojni savez?", *Nedjeljna Dalmacija*, 15. prosinca 1993., str. 32.

² Protokol o pristupanju Grčke i Turske potpisan je u Londonu 22. 10. 1951., a stupio je na snagu 18. 02. 1952. godine.

³ Zanimljivo je da je Francuska istupila iz integrirane vojne organizacije ne napuštajući Ugovor 1966. godine, a Grčka je to učinila 1974. godine, ali se ponovo vratila 1980. godine.

⁴ U razmatranju ovog pitanja opširnije vidi: Miletić, A., *Francuska i Atlantski savez*, Savremena administracija Beograd, 1973., str. 30-50.; Grishchenko, A. i dr., *Danger: NATO*, Progress Publishers Moscow, 1985., str. 16-33.

suradnje unutar Saveza (članak 2.); jačanje individualne i kolektivne sposobnosti za obranu od agresije (članak 3.); međusobno dogovaranje u slučaju ugrožavanja neke od članica saveza (članak 4.). Članak 5. precizira uzajamnu pomoć u slučaju oružanog napada na neku od država članica.⁵ Na osnovi ovog članka, može se vidjeti da Ugovor ostavlja potpunu slobodu svakoj od država članica da odlučuje kakve će korake poduzeti u slučaju oružanog napada na neku od potpisnica Sjevernoatlantskog ugovora, a u cilju pomoći partnerima u Savezu. Navedene činjenice pokazuju da obveza pritičanja u pomoć nije automatska, niti su oblici te pomoći precizirani.⁶ Članak 6. određuje teritorij koji je pokriven Ugovorom. Osim teritorija zemalja članica u Europi i Sjevernoj Americi, Ugovorom su obuhvaćeni i "...Alžirski departman Francuske,⁷ ... otoci pod jurisdikcijom svake od država u Sjevernom Atlantiku sjeverno od Sjevernog povratnika"⁸, kao i vode Sredozemnog mora. Članak 7. naglašava pravnu usklađenost Ugovora sa člankom 103. Povelje Ujedinjenih naroda⁹, dok članak 8. proklamira veću pravnu snagu Ugovora u odnosu na sve druge obveze potpisnica Ugovora, kako one u prošlosti tako i one koje će tek uslijediti. Članak 9. uvodi Vijeće kao najviši — u to vrijeme i jedini — organ Sjevernoatlantskog ugovora. Vijeće se sastaje po potrebi i sastavljeno je od predstavnika svih zemalja članica. Članak 10. predviđa da Ugovoru mogu pristupiti samo europske zemlje kojima bude upućen jednoglasan

⁵ S obzirom na to da članak 5. predstavlja ključno mjesto Ugovora, navodi se u potpunosti: "Ugovorne strane su suglasne da će svaki oružani napad na jednu ili više njih, koji se dogodi u Europi ili Sjevernoj Americi, biti shvaćen kao napad na sve njih i, konzistentno ovom sporazumu, ako se takav oružani napad dogodi, svaka od njih u ostvarivanju prava individualne ili kolektivne samoobrane priznate u članku 51. Povelje Ujedinjenih naroda, pomoći će ugovornu stranu ili ugovorne strane tako napadnute, poduzimajući odmah, individualno i u suglasnosti s ostalim ugovornim stranama, akciju koju bude smatrala potrebnom, podrazumijevajući i uporabu oružane sile, da bi se uspostavila i osigurala sigurnost u području Sjevernog Atlantika. Svaki oružani napad takve vrste i svaka poduzeta mjera uslijed toga bit će odmah priopćeni Vijeću sigurnosti UN. Poduzete mjere će se okončati kad Vijeće sigurnosti bude poduzelo potrebne mjere za uspostavljanje i održavanje međunarodnog mira i sigurnosti" *Encyclopaedia Britannica*, Volume 16, 1963., str. 519A.

⁶ Ovakva ocjena je u skladu i s američkom službenom interpretacijom članka 5. Sjevernoatlantskog ugovora, po kojoj "Ugovor ne nameće automatsku obvezu objave rata u slučaju nastupanja *casus foederis*, to jest da pomoć napadnutom savezniku može, ali ne mora, biti vojne prirode, što zavisi od ocjene onoga koji je pruža u svakom konkretnom slučaju...", Miletić, A., *Francuska i Atlantski savez*, Savremena administracija Beograd, 1973., str. 31.

⁷ Nakon proglašenja nezavisnosti Alžira, 3. 7. 1962., njegov teritorij je prestalo biti pokriven Ugovorom.

⁸ *Encyclopaedia Britannica*, nav. dj., str. 519A.

⁹ Ovaj članak Povelje UN glasi: "U slučaju sukoba između obveza članova Ujedinjenih naroda prema ovoj povelji i njihovih obveza prema bilo kojem drugom međunarodnom sporazumu prevladavaju njihove obveze iz ove povelje."

poziv svih koji su ga već potpisali.¹⁰ Člankom 12. predviđeno je da svaka strana ugovornica može tražiti reviziju Ugovora nakon što bude 10 godina na snazi, a istupiti iz njega, uz prethodni jednogodišnji otkazni rok, poslije 20 godina od njegovog stupanja na snagu, što je predviđeno narednim člankom. Na kraju treba napomenuti da države potpisnice Ugovora naglašavaju da je riječ o obrambenom savezu suverenih i nezavisnih zemalja čiji je karakter neograničeno defanzivan.

Već je konstatirano da Sjevernoatlantski ugovor izuzev Vijeća nije ustanovio nikakve druge stalne organe. Međutim, polazeći od ovlasti u članku 9. Sjevernoatlantskog ugovora¹¹, Vijeće je nizom svojih odluka formiralo organizaciju koja je poznata pod nazivom NATO (North Atlantic Treaty Organization), a koja ima svoje stalne samostalne organe — civilne i vojne, hijerarhijski ustrojene i s podijeljenim i međusobno usklađenim ovlastima. Vijeće kao najviši i vodeći organ NATO-a okuplja predstavnike svih država članica, a ovisno o važnosti pitanja koja se razmatraju, to mogu biti ministri vanjskih poslova, obrane ili financija, ili čak i šefovi vlada. Da bi Vijeće neprekidno funkcioniralo u vremenu između ministarskih zasjedanja, osnovano je 1952. godine i Stalno vijeće, u kojem su okupljeni stalno u jednom mjestu predstavnici svih zemalja članica u rangu veleposlanika. Osnovano je i stalno Glavno tajništvo i položaj glavnog tajnika. Danas sjednicama Vijeća predsjedava glavni tajnik, a samo se one odluke koje se usvoje jednoglasno smatraju obveznim za sve zemlje članice. Vijeće raspravlja i donosi osnovne pravce civilne i vojne orijentacije; osniva, mijenja ili ukida civilne i vojne organe; imenuje vodeće osobe civilnih i vojnih organa; odlučuje o financijskim pitanjima; kontrolira primjenu Ugovora i provođenje svojih odluka. Glavno tajništvo je, također, civilni organ s dosta širokim ovlastima. Sačinjava ga pet odjela s podijeljenim nadležnostima: za političke poslove; za gospodarsko-financijska pitanja; za proizvodnju, logistiku i infrastrukturu; za znanost i Izvršno tajništvo. Pod vodstvom Vijeća za vojna i civilna pitanja osniva se veliki broj komiteta.¹²

Najviši vojni organ u kompleksnoj piramidi NATO-a je Vojni komitet. Sačinjavaju ga načelnici glavnih stožera svih zemalja članica, osim Islanda, koji je, s obzirom na to da nema svoje oružane snage, predstavljen jednim civilnim predstavnikom, a Francuska je, istupivši iz NATO-a (vojnog dijela), zastupljena sa časnikom za vezu. Sljedeća su niža razina u vojnoj piramidi vrhovna zapovjedništva. Sve važnije regije, obuhvaćene Sjevernoatlantskim ugovorom, pokrivene su mrežom stalnih i integralnih vojnih stožera vrhovnih zapovjedništva. To su Vrhovno zapovjedništvo za

¹⁰ U skladu s tim člankom, Ugovoru su, kao što je već navedeno, pristupile, Grčka, Turska, Savezna Republika Njemačka i Španjolska. Nihovo pristupanje ratificirano je i u parlamentima svih zemalja članica, a to bi se primijenilo i danas u slučaju prijama novih članica - zemalja istočne i jugoistočne Europe.

¹¹ U ovom se članku govori da Vijeće može formirati pomoćne organe koji se pokažu potrebnim.

¹² Geršak, T., "Severnoatlantska zveza od notraj - osnovna načela delovanja", Revija *Obramba*, broj 9, 1994., str. 4.

Europu¹³, Vrhovno zapovjedništvo za Atlantik, Zapovjedništvo za La Manche, a također i Regionalna strateška skupina za planiranje SAD-Kanada. Svaka od njih ima pod sobom čitav niz nižih zapovjedništava. Niža integrirana zapovjedništva na razini su *armijskih skupina i taktičkih zračnih snaga*.¹⁴

Početak rata u Koreji (25. lipnja 1950.) pogoršao je i onako lošu međunarodnu situaciju i dao za pravo onima koji su predviđali daljnji sukob na relaciji između Zapada i Istoka. U okviru NATO-a, ocjenjujući novonastale uvjete kao sasvim nezadovoljavajuće za sigurnost Zapada, na sjednici Vijeća od 15. rujna 1950. godine, održanoj u New Yorku, donesena je odluka o stvaranju "jedne integrirane snage pod središnjim zapovjedništvom, sposobne da spriječi agresiju i osigura obranu Zapadne Europe".¹⁵ Dakle, zemlje potpisnice Sjevernoatlantskog ugovora dogovorile su se o formiranju integriranih oružanih snaga. U praksi to je značilo da su nacionalne oružane snage stavljene pod zapovjedništvo vrhovnog savezničkog zapovjednika za Europu. S obzirom na stupanj integriranosti, može se, u osnovi, govoriti o postojanju tri vrste oružanih snaga. Na hijerarhijskoj ljestvici prve po važnosti su tzv. *dodijeljene* (assigned) oružane snage¹⁶. U vrijeme mira one su pod nacionalnim zapovjedništvom, ali stacionirane na način predviđen planom vrhovnog savezničkog zapovjednika za Europu (*Supreme Allied Commander Europe — SACEUR*). Uporaba ovih snaga predviđena je u slučaju hitnih potreba u suglasnosti s državom članicom koja daje te snage. Drugu kategoriju sačinjavaju, tzv. "*predviđene*" (earmarked) snage. U skladu sa zajedničkim planovima operativnog zapovjedništva NATO-a, to su snage koje će biti "dodijeljene" tom zapovjedništvu u jedno određeno vrijeme. One moraju biti stacionirane na mjestu njihove planirane uporabe. U treću skupinu ulaze snage koje nisu unaprijed ni "dodijeljene" ni "predviđene", već su to isključivo nacionalne snage i nad njima svaka država zadržava potpuno zapovijedanje i kontrolu.

Vojna strategija Sjeveroatlantskog saveza dugi je niz godina predstavljala područje američke vojne strategije, s obzirom na to da su Sjedinjene Američke Države uživale nepodijeljeno mjesto u posjedovanju nuklearne snage, pojavljujući se istodobno kao najsnažnija zapadna zemlja i predvodnik NATO-a. U svom četrdesetogodišnjem postojanju, NATO je u okviru sustava "kolektivne sigurnosti" uspostavio takozvanu koalicijsku doktrinu. Polazeći od osnovnih postavki američke poslijeratne vojne strategije da "odbrana SAD počinje u Europi", kao i od toga, da europsko

¹³ Vrhovno zapovjedništvo za Europu (*Allied Command Europe*) ima četiri podčinjena zapovjedništva: za sjevernu Europu, za središnju Europu, za južnu Europu i za Sredozemlje. Opširnije vidi: *Vojna enciklopedija*, drugo izdanje, tom VIII, Beograd, 1974., str. 542.

¹⁴ Vidi: Geršak, T., "Poveljstvo zveze NATO", Revija *Obramba*, broj 11, 1994., str. 4-5.

¹⁵ Javorović, B. i dr., *Suvremeni obrambeni sistemi*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1990., str. 165.

¹⁶ Vrste oružanih snaga NATO-a navedene su prema: Miletić, A., *nav. dj.*, str. 36.

ratište daje prednost bivšem SSSR-u zbog kopnene povezanosti s preostalim dijelovima Europe i da su SAD zbog svoje geografske udaljenosti i razdvojenosti Atlantskim oceanom od europskog ratišta u mnogo težem položaju, one su stalno aktualizirale problem obrane europskih članica NATO-a. To je rezultiralo čestim korekcijama usvojenih strategija. U prvim poslijeratnim godinama "koalicijska doktrina" NATO-a bazirala se na američkom nuklearnom monopolu. Polazeći od izrazite nuklearne prednosti u odnosu na "protivnika", usvojena je vojna strategija "masovne nuklearne odmazde". Za ostvarivanje ove strategije bile su predviđene snage mača, koje su činile nuklearne snage kao presudni činitelj u ratu i snage štita koje su činile konvencionalne snage. Osnovni je smisao strategije u tome da se na svaki napad SSSR-a odgovori uništavajućim nuklearnim udarom. Pretpostavka ove strategije bila je da druga strana ne raspolaže odgovarajućim oružjem.¹⁷ Međutim, ekspanzija razvoja nuklearnog oružja i narasla nuklearna moć SSSR-a ubrzo je pokazala da bi pribjegavanje uporabi tog "oružja za obranu" uništilo podjednako i napadača i branitelja, a najčešće i treću stranu, koja bi se našla sasvim izvan političkog (vojnog) konflikta. Kao reakcija na takvu spoznaju proklamirana je Kennedyjeva strategija "elastičnog odgovora"¹⁸, koja se uz određene korekcije zadržala do kraja blokovske podjele svijeta početkom devedesetih godina¹⁹. General John Galvin, bivši zapovjednik snaga NATO-a u Europi o ovoj strategiji kaže: "Od njenog usvajanja 1967. godine, strategija 'elastičnog odgovora' NATO-a čvrsto je izdržala iskušenja značajnih izmjena u našem strateškom okruženju. Te promjene uzrokovale su da mi — a i naši protivnici — osuvremenimo vlastito naoružanje i strukturu oružanih snaga, a da ne mijenjamo svoje strategijske ciljeve"²⁰. Strategija elastičnog odgovora odredila je novi način uporabe nuklearnih sredstava. Suština promjene bila je u tome, što se s predviđene opće uporabe ili prijetnje upotrebom globalne nuklearne sile, prešlo na mogućnost selektivne i elastične uporabe nuklearnih snaga i sredstava. U ovoj fazi razvoja vojne strategije NATO-a odbačeni su planovi o kolektivnom pravu odlučivanja o primjeni nuklearnog oružja, i to je pravo preneseno na predsjednika Sjedinjenih Američkih Država. U kontekstu navedenih promjena kod europskih saveznika pojavila se sumnja da će Sjedinjene Američke Države u obrani Europe, u uvjetima nuklearne ravnoteže sa SSSR-om, uporabiti nuklearno oružje. Europljani su postupno počeli vjerovati da bi Sjedinjene Američke Države teško zbog Pariza ili Hamburga žrtvovala New York ili San Francisco. Takva sumnja izražena

¹⁷ Opširnije vidi: Vukadinović, R., *Nuklearne strategije supersila*, August Cesium, Zagreb, 1985., str. 109-121.

¹⁸ Godine 1962. uvedena je u SAD, a 1967. postaje službena strategija NATO-a.

¹⁹ U domaćoj literaturi govori se i o strategijama "elastične reakcije", "realističnog odvrtačanja", odnosno "strateškog globalizma". Vidi: Vukadinović, R. *nav. dj.*, str. 164-173.

²⁰ Galvin, J., "Comparing forces — NATO and Warsaw Pact", *NATO's Sixteen Nations*, broj Travanj-Svibanj, 1988., str. 15.

je u nastojanju da se stvore vlastita nuklearna sredstva, što su Francuska²¹ i Velika Britanija i učinile. Da bi smanjile sumnju saveznika o obrani Zapada nuklearnim oružjem, Sjedinjene Američke Države su uz svoje konvencionalne snage u Europi razvile i taktička nuklearna sredstva. Međutim, nova kretanja, stanje i odnosi na europskoj pozornici i uloge supersila u njima, utjecali su na potrebe za daljnjim korekcijama važećih strateških opcija. Ovdje, svakako, treba dodati bitne utjecaje europskih članica na američke stavove o vojnim aspektima europske sigurnosti. Zbog prosudbe američkih stratega sredinom osamdesetih godina, da NATO i Sjedinjene Američke Države nemaju odgovarajuća sredstva odvratanja od kratkotrajnog konvencionalnog rata visokog intenziteta u Europi, uz koalicijsku strategiju "elastičnog odgovora" došlo je i do usvajanja strategije "izvučene obrane". Strategija "izvučene obrane" predviđala je da se snage tadašnjeg Varšavskog ugovora prisile na vođenje odlučujuće bitke na graničnim položajima, čime bi se sačuvala dubina europske teritorije i smanjila potreba za složeno i vrlo rizično prebacivanje velikih konvencionalnih snaga Sjedinjenih Američkih Država za organiziranje protuofanzive, jer bi tu ulogu primilo taktičko nuklearno oružje. To je dovelo i do dva koncepta uporabe oružanih snaga u okviru strategije "izvučene obrane", i to: "Napad na snage koje slijede" (FOFA — Follow-On Forces Attack) kao doktrina NATO-a u Europi, i "Zračno-kopnena bitka" (Air-Land Battle) kao doktrina kopnene vojske Sjedinjenih Američkih Država²².

Međunjemački dogovori srušili su ne samo Berlinski zid nego i strategiju "izvučene obrane" na središnjem europskom ratištu. Ovi dogovori i njihovi rezultati najneposrednije su doveli pod upitnik osnovne postavke strategije "izvučene obrane" i nove granične crte bojišnice. Nestankom njemačke podjele, prestankom hladnog rata i pomicanjem dotadašnje granične crte na istok, planovi uporabe oružanih snaga zemalja istočne i jugoistočne Europe, kao i NATO-a dobili su anakrono obilježje i krenulo se u traženje novih modela europske sigurnosti. U takvim uvjetima NATO je započeo temeljitu reorganizaciju svojih snaga usmjerenu na jačanje multinacionalnih postrojba, povećanje zračne pokretljivosti, usavršavanje vođenja i zapovijedanja, te dogradnju procedura odlučivanja.²³ Za četrdeset pet godina postojanja, NATO je doživio značajnu evoluciju. Ona se odigravala, kako pod utjecajem promjena koje su se događale unutar samog Saveza povećanjem broja država članica, promjenama u njima i njihovim međusobnim odnosima, tako i utjecajem vanjskih činitelja kretanjima u međunarodnim odnosima uopće i posebno u suprotnom bloku. Završetak hladnog rata i raspad Varšavskog ugovora početkom devedesetih godina stavili su NATO pred nove izazove, osobito prema zemljama istočne i jugoistočne Europe, te Rusije. Tada je proklamiran i

²¹ Francuska je vlastite nuklearne snage razvila do veličine kojom mogu pokriti teritoriju protivnika veličine Francuske i predstavljaju oko 2% svjetskih nuklearnih potencijala.

²² Rogers, B., "Follow-On Forces Attack: 'Myths and Realities' ", *NATO Review*, broj 6, 1994., str. 22.

²³ Huysman, P., "A New Face in NATO", *Military Review*, rujna, 1994., str. 19-25.

cilj: "Stabilna sigurnost u Europi osnovni je cilj i *raison d'être* NATO-a. U dosizanju ovog cilja, mnoga pregovaračka tijela konstantno razgovaraju o novim inicijativama o vojnoj kontroli"²⁴. Tome je bio posvećen i sastanak na vrhu NATO-a u Londonu sredinom 1990. godine gdje je donesena deklaracija o transformiranom NATO paktu.

U deklaraciji je apostrofirano da pozitivne promjene u Europi naglašavaju potrebu modifikacije NATO-a. Dakle, *nije se razmišljalo o ukidanju Saveza*, s obzirom na to da "nitko ne može biti siguran u budućnost. Moramo ostati zajedno, da bismo produžili dugotrajni mir..."²⁵. U tom cilju je i ujedinjena Njemačka u Atlantskom savezu ocijenjena kao doprinos uspostavi pravednog i trajnog sustava sigurnosti u cijeloj Europi. Proklamirana je orijentacija da je NATO isključivo obrambeni savez i dalje se naglašava, ali i uočava, da se Europa mijenja i Savez mora izmijeniti način razmišljanja o obrani. Posebno su se razmatrale tada započete promjene na Istoku i budući koraci. U deklaraciji se ističe: "Mi (NATO op.a.) razumijemo da je, u novoj Europi, sigurnost svake države neraskidivo vezana sa sigurnošću njezinih susjeda. NATO mora postati institucija u kojoj Europljani, Kanađani i Amerikanci rade zajedno, ne samo na zajedničkoj obrani već da bi izgradili i novo partnerstvo sa svim zemljama Europe. Atlantska zajednica mora se okrenuti zemljama Istoka koje su bile naši neprijatelji u hladnom ratu i pružiti im ruku prijateljstva"²⁶.

Nestanak Varšavskog ugovora, propast komunističkih sustava na Istoku i raspad višenacionalnih federacija koje su izazvale ratove na Balkanu i u Zakavkazju, prisilili su NATO da se više okrene prema istoku Europe i pokuša zaustaviti negativne sigurnosne tendencije. Uslijedile su brojne, ali i nedovoljno odlučne akcije NATO-a. Zanimljivo je da je potkraj 1993. godine prvi put u povijesti NATO-a redovna godišnja skupština održana u Mađarskoj, zemlji koja nije članica tog saveza. Dužnosnici NATO-a su za ovu prigodu odabrali Mađarsku, nimalo slučajno. Mađarska kao i Češka, Slovačka, te Poljska, osim što su teško proživljavale okupaciju od strane bivšeg SSSR-a nakon drugog svjetskog rata, predstavljale su i baze za rusko djelovanje prema Zapadu. Navedene srednjoeuropske države, s obzirom na svoj geostrateški položaj, i danas imaju veliki značaj za europsku sigurnost, kao što su ga imale i u bivšem Varšavskom paktu.²⁷ Nakon njegovog raspada, Mađarska, Češka, Slovačka i Poljska započele su intenzivne aktivnosti na reorganizaciji obrambenog sustava i oružanih snaga. U definiranju novih strategija obrane, nakon demokratskih promjena, sve su se zalagale za što brži ulazak u NATO, što bi rezultiralo smanjenjem

²⁴ Hamm, M. R. and Pohlman, H., "Military Doctrines and Strategies The Missing Keys to Success in Conventional Arms Control?", *Aussenpolitik*, Quarterly Edition, broj 1, 1990., str. 52.

²⁵ *Međunarodna politika*, broj 968, kolovoz 1990., str. 16.

²⁶ *Međunarodna politika*, broj 968, kolovoz 1990., str. 16.

²⁷ Ove četiri zemlje još se nazivaju i "višegradska četvorka", a s njima je zbog sigurnosnog vakuuma u središnjoj Europi NATO uspostavio i najintenzivniju suradnju. Vidi: Rosser, Baldwin, Addressing the Security Concerns, of Central Europe Through NATO, *European Security*, broj 4, 1993., str. 548-549.

vlastitih vojnih potencijala, a čime bi se pomoglo bržem gospodarskom razvoju. Osim toga, državnici ovih zemalja uvjereni su da bi njihovo članstvo u Sjevernoatlanskom savezu bilo dugoročno jamstvo mira u ovom dijelu Europe.²⁸ Mišljenja su da bi to moglo predstavljati i model za uključivanje drugih istočnoeuropskih zemalja u NATO ili, pak, stvaranje pretpostavki za formiranje regionalnog saveza pod okriljem NATO-a.

Ono od čega se polazi u svim, pa i američkim, razmatranjima o mjestu i ulozi NATO-a, jest to, da ona polaze od NATO-a kao neosporne svjetske vojne, tehnološke, političke i gospodarske snage zemalja zapadne hemisfere, kao i toga da NATO vrši izuzetan utjecaj na svijet. NATO nije bio ni prvi ni posljednji vojnopolitički savez zaključen nakon drugog svjetskog rata od strane većine zemalja Zapadne Europe i Sjeverne Amerike. Ali, NATO je bio za europske zemlje, SAD i Kanadu, nesumnjivo najznačajniji. Okupivši najrazvijenije zemlje Zapadne Europe i Sjeverne Amerike, NATO je postao osnovni i stalni institucionalizirani okvir njihove političke koordinacije i akcije, središte oko koga su se grupirale sve, prije i poslije njega nastale, vojno-političke organizacije zapadnih zemalja, uključujući i sve autonomniju Zapadnoeuropsku uniju — WEU.

Zbog skromnih rezultata koji su postignuti na istoku, a u cilju ubrzanja izgradnje sustava sigurnosti u istočnoj i jugoistočnoj Europi, te Rusiji, NATO je održao i sastanak na vrhu u Bruxellesu u siječnju 1994. godine. Za razliku od prijašnjih sastanaka na vrhu, rezultate od ovog, nije očekivalo samo 16 članica nego i više od deset kandidata za članstvo u toj organizaciji. Na summitu NATO-a u Bruxellesu, kao što se i očekivalo, glavne teme razgovora su bile: učvršćivanje "transatlantske veze" boljim američko-europskim povezivanjem i utvrđivanjem strategije sigurnosti na europskom kontinentu za 21. stoljeće, gdje su središnje mjesto zauzimali istočna i jugoistočna Europa, Rusija i rat u Bosni i Hercegovini. Članice NATO-a, kojima je jedinstvo na ovom summitu bilo potrebnije nego ikad prije, nastojale su raspravljati samo o temama u kojima je postojao visok stupanj suglasnosti. Glavni rezultat summita bilo je potpisivanje dokumenta "Partnerstvo za mir", nove platforme za odnose sa zemljama "nove demokracije". "Partnerstvo za mir" je predstavljeno kao konceptijski dokumenat europske sigurnosti na pragu 21. stoljeća, kojim se demokratskim državama izvan NATO-a daju mogućnosti suradnje s njenim političkim i vojnim tijelima i otvaraju perspektive za primitak u punopravno članstvo. Iako su zemlje istočne i jugoistočne Europe nakon završetka summita izrazile nezadovoljstvo njegovim rezultatima, s "Partnerstvom za mir", smatraju dužnosnici NATO-a, dobile su perspektivu ulaska u ovaj vojnopolitički savez, i to po načelu "zemlja za zemljom". Osnovni je razlog nezadovoljstva zemalja nove demokracije što su željele što prije ući u NATO, kako bi došle pod zaštitu članka 5. Atlantskog ugovora, koji punopravnim članicama jamči zaštitu u slučaju napada. To je ujedno i razlog za oprez zemalja članica NATO-a koje su, polazeći od članka 10. Atlantskog ugovora, koji govori o potpunoj suglasnosti svih punopravnih članica oko prijama novih članova, utvrdile kriterije za ulazak u "Partnerstvo za mir". Ti kriteriji su navedeni i u samom dokumentu

²⁸ Vidi: Valki, L., "A Future Security Architecture for Europe", *European Security*, broj 4, 1993., str. 522-528.

formulacijom: "Ovo partnerstvo je utvrđeno kao izraz zajedničkog uvjerenja da stabilnost i sigurnost euroatlantske regije mogu biti ostvareni samo preko suradnje i zajedničke akcije. Zaštita i promicanje osnovnih sloboda i ljudskih prava i garantiranje ovih sloboda, pravde i mira putem demokracije, zajedničke su vrijednosti koje su temelj ovog Partnerstva. U svome udruživanju zemlje članice Sjevernoatlantskog saveza i ostale države koje pristupaju ovom dokumentu ponovo potvrđuju da su one opredijeljene za očuvanje demokratskih društava, vlastite slobode od prisila i prijetnji i da su privržene načelima međunarodnog prava. One potvrđuju svoju odlučnost da u dobroj vjeri ispunjavaju obveze prema Povelji UN, kao i načela Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, posebno da se uzdrže od prijetnji uporabe sile protiv teritorijalnog integriteta, kao i političke nezavisnosti bilo koje države, da poštuju postojeće granice i da sporove rješavaju na miran način. One također potvrđuju svoju privrženost Završnom aktu iz Helsinkija i svim ostalim dokumentima KESS-a, kao i obvezama koje su preuzele na planu razoružanja i kontrole oružja".²⁹

Najznačajniji poticaj za usvajanje "Partnerstva za mir" dao je američki predsjednik Clinton, koji je uvjerio sadašnje pretendente na članstvo u NATO-u, a dojučerašnje protivnike, na strpljenje i postupno osiguravanje punopravnog članstva u NATO-u.³⁰ "Partnerstvo za mir" ne znači privremeno rješenje koje bi postalo trajnim i odgodilo prijam novih zemalja — članica u NATO. Ono daje do znanja da članice NATO-a ne namjeravaju ponustiti pritislima da se kandidate odmah primi, a američki dužnosnici podsjećaju da bi za američko sudjelovanje u jednoglasnom prihvaćanju novog člana NATO-a bila potrebna i dvotrećinska većina glasova u Senatu, što nijedan kandidat ne može očekivati. Međutim, zainteresirani čitatelji dokumenta "Partnerstvo za mir" između redova su pročitali da se zapravo radi o namjernoj sigurnosno političkoj nedefiniranosti zemalja od Baltika do Balkana. Uporište za to su pronašli i u jednom članku Warrena Christophera, američkog državnog tajnika, koji prostor kojemu se nudi "Partnerstvo za mir" definira kao područje središnje i istočne Europe, uključujući i područje bivšeg SSSR-a, u kojima se odvija reforma i razvija demokracija, ali u kojima još ništa nije sigurno. Na djelu su "ekstremisti koji koriste gospodarske teškoće da bi raspirili hipernacionalizam", a ima i "nacija zarobljenih stoljetnim međudržavnim trvenjima", što sve "može ugroziti napredak reforme i zaprijetiti stabilnosti Zapadne Europe". Kako te zemlje sve nervozno kucaju na vrata zapadnih asocijacija, a ponajprije NATO-a — istodobno u strahu od zamora opredjeljenja za "put u Europu" unutar njihovih nacija i u razložnoj tjeskobi pred bujanjem velikoruskog imperijalizma — Amerika, odnosno zapadni obrambeni savez, hoće im ponuditi "praktičnu suradnju na području obrambenog planiranja, uvježbavanja i priprema za moguće zajedničke operacije". Ali, imajući na umu da je "središnja misija NATO-a obrana zapadne alijanse", sve ponudene partnerske aktivnosti "neće zadirati u integrirane zapovjedne strukture NATO-a, njegove mehanizme za donošenje odluka, a niti u međusobno opredjeljenje za zajedničkom obranom". "Partnerstvo za mir" time (p)ostaje nečim što bi samo imalo

²⁹ Prema: *Međunarodna politika*, broj 1026, svibanj 1994., str. 30-31.

³⁰ Vidi: Tatalović, S., "NATO u krizi", *Slobodna Dalmacija*, 9. siječnja 1994., str. 17.

“pripomoći prilagodbi potencijala NATO-a (za djelovanje) na vitalnim područjima, kao što su upravljanje krizama, doprema humanitarne pomoći i održavanje mira”. “Samo sudjelovanje u ‘Partnerstvu za mir’ ne jamči prijam u članstvo NATO-a, a takva odluka Saveza temeljit će se na realističkim prosudbama potreba transatlantske sigurnosti i podobnosti svake zemlje — kandidatkinje zasebno da prihvati zajedničke obrambene odgovornosti zemlje-članice”.³¹ Dakle, sve zemlje izvan NATO-a, kako se to popularno kaže, ostaju “vani i na hladnom”. Zanimljivo je da je “Partnerstvo za mir” otvoreno ne samo onim zemljama koje prelaze u demokraciju nego i dosadašnjim neutralnim zemljama — Finskoj, Švedskoj, Švicarskoj i Austriji.³²

U fazi pripreme “Partnerstva za mir”, službena je Moskva upozoravala da bi se širenje NATO-a na zemlje istočne i jugoistočne Europe nepovoljno odrazilo na unutarnje stanje u Rusiji i na njene odnose sa zapadnim partnerima, ponajprije SAD. Ta upozorenja su bila sadržana u izjavama ruskog predsjednika Borisa Jeljcina, ali i drugih predstavnika. Prema njihovom mišljenju primicanje granica NATO pakta Rusiji, dovelo bi do neželjenog raspoloženja građana i vojnih krugova, što bi destabiliziralo mir i prisililo Rusiju da poduzme protumjere, čime bi oporba dobila izgovor za svoje ekstremne stavove. Naglašavali su i da američka formula “Partnerstvo za mir” predstavlja prihvatljivo rješenje za sve zemlje, čime su dali značajnu potporu da se ovaj dokument na summitu NATO-a usvoji bez većih problema.³³

Odgovor na ruska upozorenja bila je umjerenost i opreznost u donesenim odlukama i spremnost za suradnju sa svim zemljama koje to žele, a ponajprije s Rusijom. Na ovaj su način SAD i NATO saveznici nastojali zemlje istočne i jugoistočne Europe uklopiti u svoju tehnološku cjelinu, surađujući s njima na civilnim i vojnim projektima. Prema budućim planovima, zbog komparativnih prednosti, nastojat će se oživjeti zamrljivo vojno-industrijski kompleks Istoka, ali pod NATO kontrolom. Na taj način moguća je najbrža gospodarska pomoć ovim zemljama, ali i njihovo dovođenje u tehnološku zavisnost od strane Zapada, što s gledišta europske sigurnosti ima strateški značaj. Tijekom 1994. i početkom 1995. godine dvadeset šest zemalja pristupilo je “Partnerstvu za mir” i započelo utrku u prilagođivanju svoga političkog i obrambenog sustava visokim kriterijima utvrđenim za primanje u NATO. Potencijalni bi kandidati morali ispunjavati dva osnovna preduvjeta: moraju izvršiti temeljitu reorganizaciju i prilagodbu vlastitih oružanih snaga standardima NATO-a, koji su izuzetno strogi, a podrazumijevaju i stvaranje stabilnih demokratskih uvjeta u zemlji. Mijenjanje postojeće vojne infrastrukture vrlo je zahtjevno u pogledu naoružanja, izobrazbe vojnika, popune oružanih snaga, vođenja i zapovijedanja, te kontrole vojske. Isto tako, svaka zemlja treba bez nejasnoća javno predstaviti vlastitu sigurnosnu situaciju i ukupne obrambene

³¹ Vidi: Christopher, W., *The Washington Times*, 9. siječnja 1994., str. 2.

³² Prema: Brdarić, D., “Partnerstvo za mir: čekaonica za NATO”, *Vjesnik*, 8. siječnja 1994., str. 7.

³³ Tatalović, S., “Nečista savjest NATO-a”, *Slobodna Dalmacija*, 13. siječnja 1994., str. 12.

kapacitete, pri čemu se mora javno reći koliki je obrambeni proračun, dati podatke o vlastitoj vojnoj industriji, bez ustezanja i dvosmislenosti navesti točan broj postrojba, broj djelatnih vojnika i časnika, realni broj pričuve, broj oružja, poglavito teškog, njegovu starost, porijeklo i slično. Također utjecaj na primanje u članstvo ima geostrateški položaj neke zemlje, geopolitičke pogodnosti, a važno je i nepostojanje unutarnjih sukoba, neuključenost u vojne sukobe, te privrženost demokraciji. Uz to, a sve u skladu sa spomenutim kriterijima, u NATO se ne može ući ako ne postoje i dvije vrste kontrole. Prva se odnosi na motrenje stupnja politizacije vojske, a to znači da se kontrolira ravnoteža utjecaja političkih stranaka na vojni ustroj, što je za NATO standard uobičajena praksa. Druga kontrola podrazumijeva stalni civilni nadzor nad obrambenim i poluvojnim snagama kako se one ne bi miješale u politički život te zemlje ili raznim neprimjerenim postupcima ugrožavale ustavni ili pravni poredak države.³⁴ Iako se za sada ne navodi koje su zemlje najbliže zadovoljavanju ovih kriterija, po mišljenju zapadnih stratega to su: Poljska, Mađarska i Češka.

Iako su gotovo sve zemlje Europe izvan NATO-a uputile službeni zahtjev da pristupe "Partnerstvu za mir", vodstvo NATO-a nije svim zemljama uputilo poziv za pristupanjem, između ostalih, Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini, dok je pozivom posebna pozornost poklonjena Rusiji. NATO Rusiji želi otvoriti vrata za što tješnju suradnju pa i integraciju, ali s druge strane ne želi priznati status koji bi vodio u bilo kakvo pravo veta, ili Rusiji otvorilo mogućnost utjecaja na odluke Atlantskog vojnog saveza. Nakon dosta pregovaranja i usuglašavanja interesa, Rusija je 22. lipnja 1994. godine pristupila "Partnerstvu za mir" kao kao 21. država. Koncesija koju je Rusija dobila u odnosu na druge države potpisnice ovog dokumenta poseban je "protokol", prema kojem se Zapad i NATO trebaju prethodno konzultirati s Moskvom o svim važnijim pitanjima svjetske sigurnosti u zonama koje su od posebnog ruskog interesa. Rusko pristupanje "Partnerstvu za mir" nije izazvalo oduševljenje u ruskoj političkoj javnosti, jer Rusiji tim programom nije priznat status velike države, a Mihail Gorbačov smatra "da je to primjer podčinjenosti sadašnje ruske politike i kratkovidnosti Zapada".³⁵ Iako ga je podržao i prihvatio, "Partnerstvom za mir" nije zadovoljan niti ruski predsjednik Boris Jeljcin, koji se odlučno suprotstavio ideji proširenja NATO-a na istočnoeuropske države u svom redovitom godišnjem govoru pred parlamentom, u kojem je odredio svoju vanjsku i unutarnjopolitičku strategiju za 1995. godinu. Jeljcin je izjavio da se ideja proširenja NATO-a konstruira na nepostojećim "crnim planovima" Moskve. "Takvih crnih misli u Moskvi nema, a širenje NATO-a do zapadnih granica Rusije može nanijeti štetu izgradnji sustava europske sigurnosti", smatra Jeljcin. "U ovom trenutku i za dalje vrijeme gradi se novi poredak u Europi i svijetu i za taj proces je najvažnije da teče na temelju uzajamne suradnje i uvažavanja zakonskih prava i interesa

³⁴ Prema: Višnar, F., "Vojska pod nadzorom", *Vjesnik*, 9. kolovoza 1994., str. 16.

³⁵ Prema: Lacmanović, B., "Partnerstvo uz oštre kritike", *Vjesnik*, 23. lipnja 1994., str. 6.

država, a ne borbi egoizama i na temelju logike trenutnog dobitka”.³⁶ Prema mišljenju Jeljčina, Europi prijete novi raskol koji se ne smije dopustiti, a izigravanje ruskog partnerstva Europu ne bi dovelo u stabilno 21. stoljeće, već bi je vratilo u 19. stoljeće.

Primivši što im je ponuđeno kroz “Partnerstvo za mir”, zemlje istočne i jugoistočne Europe, uz suradnju sa stručnjacima NATO-a, započele su promjene u vojnim ustrojima, odmah uočivši da je vjerojatno najsloženiji zahvat današnjice i prioritetna nacionalna zadaća s neizvjesnim ishodom. Bivše ruske saveznice u Varšavskom paktu žele što prije izmijeniti ne samo vanjski izgled svojih oružanih snaga nego i kompletnu infrastrukturu prilagoditi zapadnim kriterijima, standardima i normativima.³⁷ Međutim, ove se zemlje susreću s nizom problema koji se mogu svrstati u četiri osnovne skupine. Prva skupina problema odnosi se na konverziju vojne industrije, koja je u ovim zemljama bila razvijena na ruskom modelu, a zapošljavala je veliki broj ljudi.³⁸ Raspadom Varšavskog ugovora i nestankom sigurnog tržišta u zemljama Trećeg svijeta vojna industrija je doživjela krah, a njezina konverzija traži golema financijska ulaganja. Najveći problemi u konverziji vojne industrije javljaju se u Rusiji, koja od zapadnih saveznika dobiva i najveća financijska sredstva za njihovo rješavanje, posebno u području nuklearne industrije.³⁹ Druga skupina problema proizlazi iz usporenog procesa depolitizacije vojske. U Mađarskoj je, na primjer, nakon prvih demokratskih izbora 1990. godine provedena formalna depolitizacija vojske. Tako je prvi put na čelo Ministarstva obrane došla civilna politička osoba, dužnost načelnika Glavnog stožera oružanih snaga odvojena je od ministra obrane, a ustanovljena je i dužnost vrhovnog zapovjednika koja po Ustavu pripada predsjedniku Republike.⁴⁰ Međutim, u Mađarskoj, kao i drugim bivšim socijalističkim zemljama, još uvijek se osjeća utjecaj vojnika u politici, a postoje i nesuglasice između “starih” i “novih” časnika o nizu pitanja vezanih za oružane snage. Treća skupina problema odnosi se na obuku vojnika i posebno časnika. Dosadašnji sustav obuke utemeljen na ruskom modelu potrebno je zamijeniti novim NATO modelom. Iako se mislilo da se uvođenjem NATO modela obuke može izvršiti brzo i jednostavno dovođenje novih ljudi u oružane snage, pokazalo se da je to složeniji i dugotrajniji proces. Uporaba najsuvremenijih sredstava vojne tehnike, naoružanja i opreme, od kojih se neka koriste prvi put, te uvažavanje suvremenih načela ratne vještine, moguće je samo pod pretpostavkom vrhunske vojnoprofesionalne stručnosti i kompetentnosti,

³⁶ Navedeno prema: Lacmanović, B., “Odlučno protiv širenja NATO-a”, *Vjesnik*, 17. veljače 1995., str. 10.

³⁷ Vidi: Višnar, F., “Bolni odraz sloma”, *Vjesnik*, 2. kolovoza 1994., str. 16.

³⁸ Na primjer, vojna industrija u Poljskoj zapošljavala je početkom devedesetih oko 260.000 visokokvalificiranih radnika i stručnjaka ili 7% ukupno zaposlenih u državi. Danas je ovaj broj smanjen za oko 65%. Slično je i s mađarskom vojnom industrijom.

³⁹ Vidi: Cooper, J., “Transformation of the Russian Defence Industry”, *Jane's Intelligence Review*, broj 10, 1994., str. 445.

⁴⁰ Sauerwein, B., “Defence Adequacy The Hungarian Defence Forces”, *Jane's Intelligence Review*, broj 10, 1994., str. 435.

prije svega zapovjednih struktura. Zbog toga zemlje koje ozbiljno računaju na ulazak u NATO, intenzivno školuju svoje časnike na zapadnim vojnim učilištima. Četvrta skupina problema vezana je za popunu oružanih snaga. Dosadašnje mnogoljudne oružane snage popunjene temeljem opće vojne obveze potrebno je zamijeniti oružanim snagama popunjenim isključivo profesionalnim vojnicima ili u kombinaciji s vojnom obvezom (vidi tablice 1 i 2).⁴¹ NATO komisije i inspekcije koje su obišle dosadašnje potpisnice "Partnerstva za mir" ustanovile su kako se njihove oružane snage suočavaju s problemom adekvatne popune i novčenja prema zapadnim standardima. Polazeći od postojećih problema u prilagođavanju NATO kriterijima, većina zemalja ne očekuje skoro punopravno članstvo u ovom vojnopolitičkom savezu. Tako na primjer, Republika Slovenija računa da bi u najboljoj varijanti mogla postati stalna članica Europske unije između 1998. i 2003. godine. To bi joj pomoglo da tada i kao članica WEU ubrza ulazak u NATO u koji bi, kao punopravna članica, mogla ući tek 2005. godine.⁴²

I rat u Hrvatskoj i rat u Bosni i Hercegovini poslužio je dužnosnicima NATO-a da, sagledavajući njihovu tragičnost, djeluju na svjetske činitelje kako se ne bi proširili, a ne i da učinkovitije utječu na njihovo zaustavljanje i uspostavljanje pravednog mira. Pristup usmjeren na onemogućavanje širenja rata izvan Hrvatske i Bosne i Hercegovine omogućio je NATO-u da se za sada bez velikih napora proširi kroz "Partnerstvo za mir" na gotovo sve zemlje istočne i jugoistočne Europe, zaobilazeći pri tome Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Zaustavljanje širenja rata izvan Hrvatske i Bosne i Hercegovine, na čemu inzistira NATO, povezano je dakle s njegovim postupnim širenjem u istočnu i jugoistočnu Europu. Prema mišljenju dužnosnika NATO-a, tek kada se stvori čvrst sigurnosni obruč oko ratnog prostora na Balkanu, moguće je učinkovitije djelovati na zaustavljanje rata i uspostaviti pravedni mir. Ovaj pristup je za NATO članice, ali i za potpisnike "Partnerstva za mir" jeftiniji i sigurniji. Međutim, na taj način NATO i međunarodna zajednica, svjesno ili ne, sav teret rješavanja krize na Balkanu i značajnu cijenu u uspostavi novog sustava sigurnosti u ovom dijelu Europe prebacuju na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu koje bi, prema sadašnjem stanju stvari, tek kada plate tu cijenu, mogle pristupiti "Partnerstvu za mir". Prema redovnim kriterijima, Hrvatska i Bosna i Hercegovina mogu računati na ulazak u "Partnerstvo za mir" tek nakon što riješe probleme unutarnjih sukoba i sporove sa susjedima, i to političkim sredstvima. Međutim, ovisno o daljnjem razvoju događaja u istočnoj i jugoistočnoj Europi, moguće je uvođenje Hrvatske u "Partnerstvo za mir" "kroz prozor", a to znači ubrzanim režimom. To bi predstavljalo njeno izvlačenje iz interesnog kruga nove ruske strategije širenja na Balkan.

U nadi da su na povijesne izazove europskog kontinenta nakon hladnog rata i raspada Varšavskog ugovora pronašli adekvatne odgovore, NATO saveznici su dojučerašnjim protivnicima ponudili "Partnerstvo za mir". Ovaj projekt globalne sigurnosti za 21. stoljeće jedan je od oblika američkog i NATO angažmana na vojno-sigurnosnom planu u "Europi od Vancouvera

⁴¹ Tatalović, S., *Vojna moć u svijetu*, CSI, Zagreb, 1995.

⁴² Geršak, T., "NATO-Slovenija", Revija *Ohramba*, broj 3, 1995., str. 4.

do Vladivostoka". Njime se želi riješiti četiri najvažnija problema europske sigurnosti: prvo, prilagođavanje političkih i vojnih struktura NATO-a novim geostrateškim uvjetima u Europi; drugo, otvaranje NATO saveza drugim europskim zemljama za suradnju i postupno članstvo; treće, stvaranje pretpostavki da Sjevernoatlantski savez postane "forum za dogovaranje" u rješavanju kriza i, četvrto, opredjeljenje protiv širenja "oružja masovnog uništenja" te zabrana i sprečavanje proliferacije nuklearnog oružja. "Partnerstvo za mir" je tek dio posla, a na crti dugoročne i kompleksne suradnje zemalja "nove demokracije" s NATO-om s krajnjim ciljem integracije tih zemalja u NATO.

Literatura

- Blackwelle J., Il futuro delle truppe americane in Europa, *Rivista Italiana Difesa*, broj 8, 1990.
- Brdarić, D., "Partnerstvo za mir": čekaonica za NATO, *Vjesnik*, 8. siječnja 1994., str. 7.
- Cooper, J., Transformation of the Russian Defence Industry, *Jane's Intelligence Review*, broj 10, 1994., str. 445.
- Geršak, T., Severnoatlantska zveza od notraj — osnovna načela delovanja, *Revija Obramba*, broj 9, 1994., str. 4.
- Geršak, T., Poveljstvo zveze NATO, *Revija Obramba*, broj 11, 1994., str. 4—5.
- Geršak, T., NATO-Slovenija, *Revija Obramba*, broj 3, 1995., str. 4—5.
- Huysman, P., A New Face in NATO, *Military Review*, rujan, 1994., str. 19—25.
- Javorović, B. i dr., *Suvremeni obrambeni sistemi*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1990.
- Lacmanović, B., Partnerstvo uz oštre kritike, *Vjesnik*, 23. lipnja 1994., str. 6.
- Lacmanović, B., Odlučno protiv širenja NATO, *Vjesnik*, 17. veljače 1995., str. 10.
- Mihailović, B., Promene u strategiji Sjedinjenih Američkih Država i NATO i njihov uticaj na razvoj oružanih snaga, *Strategijski problemi*, Godišnjak 1988., Beograd, 1988.
- Miletić, A., *Francuska i Atlantski savez*, Savremena administracija, Beograd, 1973.
- Murray D. J. & Viotti P. R., *The Defense Policies of Nations*, The John Hopkins University Press, London, 1989.
- Read, C., Lewis C. i Lennox, D., Joxe's vision of Euro army, *Jane's defence weekly*, broj 6, 1992.
- Rogers, B., Follow-On Forces Attack: "Myths and Realities", *NATO Review*, broj 6, 1994., str. 22.
- Rosser, Baldwin, Addressing the Security Concerns, of Central Europe Through NATO, *European Security*, broj 4, 1993., str. 548—549.
- Sauerwein, B., Defence Adequacy The Hungarian Defence Forces, *Jane's Intelligence Review*, broj 10, 1994., str. 435.
- Tatalović S., Strategija obrane i rat u Hrvatskoj, *Politička misao*, broj 1, 1994., str. 113—122.
- Tatalović, S., NATO u krizi, *Slobodna Dalmacija*, 9. siječnja 1994., str. 17.
- Tatalović, S., Nečista savjest NATO-a, *Slobodna Dalmacija*, 13. siječnja 1994., str. 12.

- Tatalović, S., *Vojna moć u svijetu*, SCI, Zagreb, 1995.
- Valki, L., A Future Security Architecture for Europe, *European Security*, broj 4, 1993., str. 522–528.
- Vidušić, E., U NATO ili — novi vojni savez?, *Nedjeljna Dalmacija*, 15. prosinca 1993., str. 32.
- Višnar, F., Vojska pod nadzorom, *Vjesnik*, 9. kolovoza 1994., str. 16.
- Višnar, F., Bolni odraz sloma, *Vjesnik*, 2. kolovoza 1994., str. 16.
- Vukadinović, R., *Nuklearne strategije supersila*, August Cesarec, Zagreb, 1985.
- “Londonska deklaracija” *Međunarodna politika*, broj 968, kolovoz 1990., str. 16.
- “Partnerstvo za mir”, *Međunarodna politika*, broj 1026, svibanj 1994., str. 30–31.
- Encyclopaedia Britannica*, Volume 16, 1963.
- Vojna enciklopedija*, drugo izdanje, Tom-8, Beograd, 1974.
- The Military Balance 1993–1994*, The International Institute for Strategic Studies, Published by Brassey’s for IISS.
- The Military Tehnology 1993–1994*

Tablica 1: Usporedni pokazatelji broja vojnika, dužine služenja vojnog roka i izdvajanja za obranu nekih zemalja istočne i jugoistočne Europe, potpisnica "Partnerstva za mir"

Redni broj	Naziv zemlje	% ukupnog br. vojnika prema broju stanovnika zemlje	% broja djelatnih vojnika prema ukupnom broju vojnika	% broja novaka prema ukupnom broju vojnika	% broja pričuvnih vojnika prema ukupnom broju vojnika	Prosječna dužina služenja vojnog roka	Izdvajanje za obranu po stanovniku u US \$
1.	Albanija	6,78	22,69	10,05	67,26	18	9,13
2.	Armenija	9,42	—	6,25	93,75	18	43,27
3.	Azerbejdžan	8,16	7,07	—	92,93	—	25,72
4.	Bjelorusija	3,54	—	21,69	78,31	—	63,23
5.	Bugarska	4,28	1,84	18,42	79,74	18	225,50
6.	Češka	1,02	61,97	38,03	—	12	76,92
7.	Estonija	0,15	—	100,00	—	12	171,10
8.	Gruzija	0,37	—	100,00	—	24	59,96
9.	Mađarska	2,63	9,33	19,12	71,55	12	114,30
10.	Latvija	0,06	—	24,89	75,11	18	146,30
11.	Litva	0,41	3,16	27,21	69,63	12	143,49
12.	Makedonija	5,19	2,17	7,24	90,59	10	nepoznato
13.	Moldavija	6,96	—	3,04	96,96	18	51,07
14.	Poljska	1,84	10,24	27,02	62,74	18	58,61
15.	Rumunjska	3,28	9,72	16,19	74,09	15	36,21
16.	Rusija	1,92	33,79	28,27	37,94	21	192,80
17.	Slovenija	5,74	1,85	9,73	88,42	7	172,58
18.	Slovačka	0,85	—	100,00	—	18	51,75
19.	Ukrajina	0,74	—	100,00	—	18	81,99

Izvori: The Military Balance 1993-1994., The International Institute for Strategic Studies, Published by Brassey's for IISS.
The Military Tehnology 1993-1994.

Tatalović, S., Vojna moć u svijetu, CSI, Zagreb, 1995.

Tablica 2: Usporedni pokazatelji broja vojnika, dužine služenja vojnog roka i izdvajanja za obranu zemalja NATO-a

Redni broj	Naziv zemlje	% ukupnog broja vojnika prema broju stanovnika zemlje	% broja djelatnih vojnika prema ukupnom broju vojnika	% broja novaka prema ukupnom broju vojnika	% broja pričuvnih vojnika prema ukupnom broju vojnika	Prosječna dužina služenja vojnog roka	Izdvajanje za obranu po stanovniku u US \$
1.	Belgija	1,32	35,12	23,88	41,00	8	311,35
2.	Danska	0,53	63,93	36,10	—	10,5	429,41
3.	Francuska	1,43	23,82	22,99	39,89	10	610,95
4.	Kanada	0,35	56,19	—	43,81	—	364,31
5.	Njemačka	1,37	20,51	16,43	63,06	10	390,27
6.	Grčka	5,83	6,43	21,45	72,12	19	433,50
7.	Island	0,04	100,00	—	—	—	213,85
8.	Italija	1,61	13,36	24,18	62,46	10	290,15
9.	Luksemburg	0,20	100,00	—	—	—	254,83
10.	Nizozemska	1,45	18,29	13,68	68,03	10	469,79
11.	Norveška	5,69	4,48	7,60	87,92	13,5	888,88
12.	Portugal	2,46	12,63	6,76	80,62	11	141,77
13.	SAD	1,44	52,83	—	47,17	—	1045,46
14.	Španjolska	0,49	34,67	65,32	—	9	172,50
15.	Turska	2,65	5,78	24,59	69,62	15	90,54
16.	V. Britanija	0,66	71,9	—	28,03	—	609,75

Izvori: The Military Balance 1993-1994., The International Institute for Strategic Studies, Published by Brassey's for IISS.

The Military Tehnology 1993-1994.

Tatalović, S., Vojna moć u svijetu, CSI, Zagreb, 1995.

Siniša Tatalović

*NATO, PARTNERSHIP FOR PEACE — POSITION AND PROSPECTS
OF THE COUNTRIES OF EUROPE'S EAST AND SOUTH-EAST*

Summary

In its 45 years of existence, NATO has evolved dramatically. This has occurred due to the changes happening within the alliance itself (increased number of member countries, changes within the countries and in the relations among them) as well as due to the influence of outside factors ensuing from the developments in international relation in general and within the adversarial bloc in particular. The cessation of cold war and the disintegration of the Warsaw Pact in the early nineties confronted NATO with new challenges, particularly in the relation to the countries of Europe's East and South-East and Russia. The fact that the document "Partnership for Peace" was adopted at the start of 1994 (representing a platform for the relations with the countries of "new democracy") and that it was signed by 26 countries meant the overall acceptance of the conceptual document of European security on the threshold of the 21st century. This document provides democratic countries outside NATO with the possibility of cooperating with its political and military bodies and paves the way for their full membership.

If regular criteria were applied, Croatia and Bosnia and Herzegovina could count on joining "Partnership for Peace" only after they have resolved internal conflicts and frictions with their neighbours by political means. Nevertheless, depending on further developments on Europe's East and South-East, it is possible that Croatia might jump the queue and be accepted in "Partnership for peace" before its turn.

Izvorni znanstveni članak
327(4:497.5)
061.1(4)EZ:327
061.1(4)EZ:341

Vanjska politika Europske unije i Republika Hrvatska

SINIŠA RODIN*

Sažetak

Autor raspravlja o međudržavnim odnosima unutar Europske unije i njihovom utjecaju na europsku vanjsku politiku. Sugerira se kako se države članice Europske unije, u izboru između pojedinačne ili kolektivne akcije ponašaju kao racionalni maksimalizatori koristi, odnosno djeluju na način analogan onome koji su opisali J. M. Buchanan i G. Tullock. Autor se također osvrće na proces eksternalizacije kako su ga opisali Schmitter, Haas i Rowe te njegovu ulogu u proširenju Europske unije. Također se razmatraju posljedice oba navedena koncepta glede odnosa Hrvatske i Europske unije.

Glavna je tema ovog rada politika Europske unije, donedavno Europske zajednice, prema Republici Hrvatskoj; politika koju smo posljednjih godina bili skloni kritizirati kao neučinkovitu i neadekvatnu. Ovdje se nameću dva pitanja na koja ću pokušati dati odgovor:

- Koje su ovlasti Europske unije u području vanjske politike, te raspolaže li ona uopće adekvatnim instrumentima za upravljanje regionalnim krizama (*crisis management*)?
- Valja li Europsku uniju promatrati kao jedinstvenog aktera međunarodnih odnosa, ili njezino djelovanje treba pripisati državama članicama;

Tako ću najprije, *ad 1*, razmotriti kojim instrumentima raspolaže Europska unija u području vanjske politike, da bih *ad 2* pokazao koliki je utjecaj država članica na njezino formiranje. Najzad, *ad 3*, navest ću glavnu liniju razvoja odnosa između Europske zajednice (unije) i post-jugoslavenskih država.

1. Instrumenti europske vanjske politike

Ne ulazeći u obrazlaganje pravne naravi Europske unije, o čemu je opširno pisano, valja istaknuti kako neki ugledni analitičari razlikuju

*Siniša Rodin, asistent na Katedri za ustavno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu.